

Pittsburská dohoda sa neskôr stala pre predstaviteľov Slovenskej ľudovej strany predmetom politického zápasu o autonómiu, pretože na Slovensku, podľa nich, nedošlo k naplneniu požiadavky samostatného snemu a súdov. T. G. Masaryk, ale ani niektorí slovenskí predstavitelia, napr. Ivan Déřer, dohodu nepovažovali za záväznú pre štátoprávne usporiadanie Československa. T. G. Masaryk sa o Pittsburskej dohode vyjadril nasledovne: „*Program pittsburgský je jeden z četných předrevolučních programů zahraničních. Má svou historickou cenu.*“ Zároveň zdôrazňoval skutočnosť, že Pittsburská dohoda posledným bodom ponecháva podrobné ustanovenia o usporiadaní nového štátu na jeho právoplatných predstaviteľoch, ktorí začali pôsobiť vo svojich funkciách po 28. októbri 1918, čo sa považuje za oficiálny dátum vzniku prvej demokratickej Československej republiky.



Návšteva prezidenta
T. G. Masaryka
v Banskej Bystrici
v auguste 1923.

Podakovanie

Výstava **100 (k) rokov Československa** vznikla vďaka myšlienke **Hanky Chorvátovej** (historička), nadšeniu a nasadeniu **Martiny Strmeňovej**, **Maroša Chmelíka** a **Csilly Droppovej** (zástupcovia Centra komunitného organizovania), **Evy Rácovej** a **Olivera Máchala** (fotografie) a **Inky Krajčovičovej** (grafika).

Touto cestou by sa organizátori radi poďakovali aj **Miroslavovi Stanekovi**, zberateľovi pohľadníc za ich zapožičanie; **Kláre Kubičkovej** za odbornú pomoc a doplnenie textov; **Múzeu SNP** za digitalizáciu pohľadníc; **Stredoslovenskému múzeu** za poskytnutie záberov z návštevy T. G. Masaryka; **pracovníkom Mestského úradu** za ústretový prístup, spoločnosti **Dali-BB** za tlač materiálov a agentúre **Media Creative Production** za spoluprácu pri tlači veľkoformátových fotiek.

Literatúra DOCOMOMO – *Register modernej architektúry Slovenska*. Oddelenie architektúry USTARCH SAV; Fajčíková, K.: *Čoskoro uplynie 90 rokov od polozenia základného kameňa Národného domu*. My Bystrica, 21. mája 2017; Kubičková, K.: *Banskobystrická architektúra prvej polovice 20. storočia*. Vydal Spolok architektov Slovenska s finančnou podporou Mesta Banská Bystrica, 2010; Olejník, M.: *Podiel významných historických udalostí na formovaní štátnej ideológie na Slovensku v období predmnichovskej ČSR*. In Forum Historiae, 2008.

VÝSTAVA 100 (k) rokov ČESKOSLOVENSKA

100 (k) rokov



1918–2018

Pamäť je veľmi krehká vec, či už u jednotlivca alebo spoločnosti. Pamäť si musíme pestovať, a preto je dobré z času na čas si z minulosti pripomínať silné a pozitívne myšlienky, či udalosti. Veľmi silnou myšlienkou bola idea spoločného štátu Čechov a Slovákov, ktorú priniesli a zrealizovali spolu traja muži výnimočných schopností: **Tomáš Garrigue Masaryk**, **Milan Rastislav Štefánik** a **Eduard Beneš**.

V tomto roku si pripomenieme 100. výročie vzniku Československej republiky, ktorá už síce patrí histórii, ale predsa sa veľmi intenzívne dotýka našej súčasnosti. Každý z nás je dedičom dôb dávno minulých, hoci si danú skutočnosť málokedy uvedomujeme. História je v nás a našim najpodstatnejším dedičstvom prvej Československej republiky je terajšia Slovenská republika.

Existenciu našej krajiny prijímame ako samozrejmosť, ale pred 100 rokmi nebolo jednoduché presadiť myšlienku samostatného štátu Čechov a Slovákov, z ktorého neskôr 1. 1. 1993 vznikla Slovenská republika. Silu a odhodlanosť jej tvorcov výstižne ilustruje vyjadrenie talianskeho ministra zahraničných vecí Sidneyho Sonnina na adresu Milana Rastislava Štefánika: „*Predo mnou stál utečenec, tulák bez pôdy a bez bydliska. V tomto momente som pocítil, že môj rozum sa s úctou skláňa pred týmto mužom, ktorý vyžaroval tak obrovskú duševnú silu, tú najsilnejšiu, aká na tomto svete môže byť, silu ideí.*“

Pri príležitosti 100. výročia vzniku Československej republiky sa zástupcovia **Centra komunitného organizovania** v spolupráci s **Múzeom SNP**, **Mestom Banská Bystrica**, **UMB**, **CNK Záhrada** a **Grafickým štúdiom INAK** rozhodli pripomenúť si a priblížiť architektonické dedičstvo prvej republiky výstavou fotiek významných banskobystrických objektov z tohto obdobia. Architektúra v sebe ukrýva mnoho výpovedí o dobe svojho vzniku, o charakte re spoločnosti, v ktorej vzniká, o schopnostiach a zručnostiach jednotlivcov. Architektonické diela sú často vnímané ako kultúrne symboly.

V priebehu relatívne krátkej existencie prvej Československej republiky vzniklo niekoľko pozoruhodných stavieb. Takmer všetky stavby, ktoré vznikli počas prvorepublikovej éry, boli vybudované v štýle funkcionalistickej architektúry. Architektúra bola novým štýlom a vznikla ako reakcia k historicizmu 19. storočia a jeho zdobenosti. Výrazne sa ujal v novom Československu. Funkcionalizmus istým spôsobom odrážal charakter ducha prvej republiky. Jej snahou bolo prezentovať sa ako moderný štát, postavený na demokratickej a pokrokovej mentalite stredných vrstiev, so snahou o zlepšenie životnej úrovne obyvateľstva. A tak sa po celej republike stavali predovšetkým budovy škôl, nemocníc, bánk, verejných stavieb (napr. divadiel) alebo obytné budovy.

Pre našu výstavu sme vybrali 11 stavieb – symbolov doby, ktoré sú od čias prvej Československej republiky dôležitou súčasťou mesta a výraznými mestotvornými prvkami. I keď mnohé neplnia svoju pôvodnú funkciu, dodnes v nich pulzuje život.

1. Národná banka československá (1930–1932), *Národná 10*
dnes: **Expozitúra Národnej Banky Slovenska**
2. Národný dom (1928), *Národná ulica 11*
dnes: **Hotel Národný dom a Štátna opera**
3. Y.M.C.A., *Národná ulica 12*
dnes: **Rektorát UMB**
4. Štátny koedukačný učiteľský ústav (1932–1933), *Štefánikovo nábrežie 6*
dnes: **Základná umelecká škola Jána Cíckera**
5. Filiálka Pražskej mestskej sporiteľne (1936), *Námestie Štefana Moysesesa 8*
dnes: **Pobočka Slovenskej sporiteľne**
6. Rímskokatolícka ľudová škola (1939), *Námestie Štefana Moysesesa 23*
dnes: **Základná škola s MŠ Štefana Moysesesa**
7. Štátna československá odborná škola kovorobná (1932–1934), *Skuteckého 20*
dnes: **Pobočka Všeobecnej zdravotnej poisťovne**
8. Okresná nemocenská poisťovňa (1930), *Horná 60*
dnes: **Poliklinika Banská Bystrica**
9. Notárska ubytovňa (1936–1937), *ČSA 25*
dnes: **Polyfunkčná administratívna budova**
10. Budova Zborového veliteľstva Československej armády (1936–1938), *ČSA 7*
dnes: **Správa katastra – podateľňa**
11. Mestské nájomné domy vojenských gážistov (1938–1939), *Hronské predmestie*
dnes: **Bytový dom**

Dátum otvorenia výstavy nie je náhodný.

Dňa 31. mája 1918 bola v Pittsburghu podpísaná dohoda, nazvaná PITTSBURSKÁ DOHODA, ktorou sa predstavitelia Čechov a Slovákov posunuli bližšie k založeniu spoločného, úplne nového štátu na mape Európy.

Znenie dohody sformuloval Tomáš. G. Masaryk počas návštevy USA. Dohodu s T. G. Masarykom podpísali zástupcovia Slovenskej ligy v Amerike, Českého národného združenia a Svazu českých katolíkov. Medzi signatármi bol aj **Jozef Murgaš**, rodák z neďalekého Tajova. Jej znenie bolo zaznamenané v slovenčine nasledovne:

Česko-Slovenská Dohoda, uzavretá v Pittsburghu, Pa., dňa 30. mája, 1918.

Predstavitelia slovenských a českých organizácií vo Spoj. Štátoch, Slovenskej Ligy, Českého Národného Združenia a Svazu Českých Katolíkov, porokovali za prítomnosti predsedu Česko-Slovenskej Národnej Rady, prof. Masaryka, o česko-slovenskej otázke a o našich posavádných programových prejavoch a usniesli sa nasledovne:

Česko-Slovenská Dohoda, uzavretá v Pittsburghu, Pa., dňa 30. mája, 1918.
Predstavitelia slovenských a českých organizácií vo Spoj. Štátoch, Slovenskej Ligy, Českého Národného Združenia a Svazu Českých Katolíkov porokovali za prítomnosti predsedu Česko-Slovenskej Národnej Rady, prof. Masaryka, o česko-slovenskej otázke a o našich posavádných programových prejavoch a usniesli sa nasledovne:

Schvaľujeme politický program usilujúci sa o Spojenie Čechov a Slovákov v samostatnom štáte i Českých Zemi a Slovenska.

Slovensko bude mať svoju vlastnú administratívu, svoj snem a svoje súdy.

Česko-slovenský štát bude republikou, jeho Konštitúcia bude demokratická.

Organizácia spolupráce Čechov a Slovákov vo Spoj. Štátoch bude podľa potreby a meniacej sa situácie, pri spoločnom dorozumení, prehlbená a upravená.

Podrobné ustanovenia o zriadení česko-slovenského štátu ponechávajú sa osvobodným Čechom a Slovákom a ich právoplatným predstaviteľom.

- Schvaľujeme politický program usilujúci sa o Spojenie Čechov a Slovákov v samostatnom štáte z Českých Zemi a Slovenska.
- Slovensko bude mať svoju vlastnú administratívu, svoj snem a svoje súdy.
- Slovenčina bude úradným jazykom v škole, v úrade a vo verejnom živote vôbec.
- Česko-slovenský štát bude republikou. Jeho Konštitúcia bude demokratická.
- Organizácia spolupráce Čechov a Slovákov vo Spojených Štátoch bude podľa potreby a meniacej sa situácie, pri spoločnom dohovorení, prehlbená a upravená.
- Podrobné ustanovenia o zriadení česko-slovenského štátu ponechávajú sa osvobodným Čechom a Slovákom a ich právoplatným predstaviteľom.